

BR

PP-6

32

LID EN LEIDING IN DE POLITIEKE PARTIJ

Tekst van de inleiding
gehouden door Mr P.J.M. Aalberse
voor de jaarvergadering van de bestuursraad
op 15 Juni 1963

Geschrift no 124

CENTRUM VOOR STAATKUNDIGE VORMING
Prinsegracht 95, 's Gravenhage

~~Br. AAL~~

Instituut voor Wetenschap der Politiek
Universiteit van Amsterdam

spraken de eigen taal van hun volgelingen, zij beschikten vaak over een aparte, typisch aan-sprekende wel-sprekendheid. Van enige afstand tussen leiding en leden was dan ook geen sprake. Integendeel, er was een direct en zeer wezenlijk contact, dat ook op vergaderingen en bijeenkomsten voelbaar en hoorbaar aanwezig was. Er kwamen geen geluidsinstallaties en microfoons aan te pas, hetgeen ook overbodig zou zijn geweest, want de taal die werd gesproken was duidelijk en het geluidsvolume van de redenaars liet niets te wensen over. Het oorspronkelijke type bestuurder, zo eigen aan de eerste periode, is zoal niet uitgestorven, dan toch zeer schaars geworden. Gezien de ontwikkeling is dit begrijpelijk. Met de groei van de vakorganisatie en het ontstaan en de ontwikkeling van een centrale wijzigde zich de situatie. Toch is het lange tijd zo geweest, dat van een probleem van het verloren gaan van contact nog niet kon worden gesproken. Het ging immers nog altijd om een problematiek, die de mensen zeer persoonlijk aanging, terwijl de moderne communicatie-middelen, in het bijzonder radio en televisie, niet of nauwelijks tot ontwikkeling waren gekomen.

Grote veranderingen na de oorlog.

Het is vooral de na-oorlogse ontwikkeling geweest die grote veranderingen in dit opzicht teweeg heeft gebracht. Wanneer men thans in een bijeenkomst van een werknemers-vakorganisatie de voorzitter een uiteenzetting hoort geven over de te voeren loonpolitiek en de macro- en micro-economische aspecten daarvan, dan is dit wel een hemelsbreed verschil met de dikwijls weliswaar ruimoerige, maar recht op de man afgaande discussies in de vergaderingen, waarin het ging over de vraagstukken die het persoonlijke bestaan direct betroffen. De ontwikkeling heeft er immers toe geleid, dat tal van organisaties en in het bijzonder de vakorganisaties zodanig bij het te voeren overheidsbeleid werden betrokken, dat zij alleendeardoor van karakter zijn veranderd. Het samenspel tussen werkgevers en werknemers, dat zich in hoofdzaak in de top afspeelt, heeft tot onvermijdelijk gevolg een vergroting van de afstand tussen de top en de leden.

In verband met deze zelfde ontwikkeling is ook de taak van de vakbonden in aanzienlijke mate gewijzigd en verbreed. Ook zij hebben rechtstreeks met het overheidsbeleid te maken gekregen; zij spelen hun rol in de p.b.o.-organen en moeten zich vaak tegenover hun leden opstellen op een wijze, die ogenschijnlijk in strijd is met hun uitgangspunt. Het ging immers primair om de gezamenlijke strijd tegen misstanden en om acties ter verkrijging van betere arbeidsvoorwaarden tegen onwillige werkgevers. Thans komen zij tot hun leden om hun uiteen te zetten, dat bepaalde verbeteringen, op aandrang, van de werkgevers weliswaar op korte termijn zouden zijn te verkrijgen, maar dat men matiging moet betrachten om op langer zicht de direct grijpbare voordelen niet in nadelen te doen veranderen. Dit betekent een groot blijk van verantwoordelijkheidsgevoel, maar het is duidelijk, dat ook hierdoor eerder een verwijding van de afstand tussen leiding en leden dan een verbetering van de situatie in dit opzicht wordt bereikt.

De vakbeweging heeft tijdig ingezien, dat aan de bestuurders steeds hogere eisen zouden worden gesteld. De huidige bestuurder is dan ook niet meer uitsluitend de man, die door welsprekendheid of populariteit naar voren is gekomen, maar de man die op grond van zijn opleiding en ervaring in staat is het werk in deze tijd te verrichten. Ook hierin echter schuilt het gevaar van de verwijdering, van het uiteengroeien, het gevaar van het spreken van een andere taal.

Veel wordt er gesproken, maar nog niet zo heel veel is er gepubliceerd over een verschijnsel, dat zich op vele terreinen, vooral op dat der organisatie voordoet, nl. van de afstand tussen leiding en leden of, zo men wil, het gebrek aan communicatie van de top naar beneden en omgekeerd.

Dezer dagen las ik, dat wij momenteel leven in het bouwstenentijdperk en ik wil trachten vanmiddag enkele bouwstenen voor een discussie over dit belangrijke onderwerp aan te dragen.

Wie zich op organisatorisch gebied beweegt zal de vraag, of zich een vergroting van de afstand tussen leiding en leden heeft ontwikkeld, zonder meer bevestigend moeten beantwoorden en hij zal dit, als verantwoordelijk organisatie-man, moeten doen vervuld van zorg. Wanneer immers dit feit moet worden geconstateerd en er worden geen middelen gevonden en gebruikt om hierin te voorzien, dan zal dit ver-strekkende gevolgen hebben.

De afstand tussen leiding en leden, tussen de massa en de top om het ruimer te stellen, doet zich op vele terreinen voor, maar toch in het bijzonder op het gebied van het organisatie-leven.

Gaan wij in vogelvlucht de ontwikkeling na, dan zien wij dat organisaties vrijwel steeds zijn ontstaan uit de drang of de noodzaak bepaalde doeleinden gezamenlijk na te streven of bepaalde gevaren gezamenlijk af te weren. Vaak ging het hierbij om zeer concrete en materiële doeleinden. Deze spraken gemakkelijk aan, men voelde zich alleen reeds hierdoor verbonden. Het bestuur kwam gewoonlijk rechtstreeks voort uit die leden, die hetzij door hun kennis van zaken, hetzij door hun welsprekendheid, soms door beide, in de organisatie aller vertrouwen hadden verworven. De taken verwijsden zich, soms eenvoudig door de omstandigheden, soms ook omdat een organisatie andere taken entameerde, omdat de oorspronkelijke doelstellingen grotendeels waren verwezenlijkt.

Men constateert het verschijnsel, dat de oude organisatievormen en de gebruikte middelen in de huidige tijd niet meer passen. De klacht dat het vergaderbezoek slecht is is algemeen, en laat ik eraan toevoegen, het is niet onbegrijpelijk, want vele vergaderingen-oude-stijl waren ook niet om te harden.

De problematiek van de afstand tussen leiding en leden doet zich wel zeer duidelijk voor bij de vakorganisaties en bij de politieke organisaties. Deze beide organisaties zou ik dan ook bij mijn betoog als praktische uitgangspunten willen nemen, mede omdat ik in deze het beste thuis ben. Aan de hand van deze concrete uitgangspunten valt na te gaan, hoe de ontwikkeling is geweest en welke middelen zijn en nog dienen te worden aangewend om de gebleken bezwaren te ondervangen. Ik meen bovendien te mogen stellen, dat mutatis mutandis voor andersoortige organisaties toch vrijwel hetzelfde geldt.

Leiding en leden bij vakorganisaties.

Een van de belangrijkste vakorganisaties heb ik sedert 1935 van nabij mogen meemaken en ik heb dus de ontwikkeling nauwkeurig kunnen volgen. De afzonderlijke vakbonden zijn veelal ontstaan uit plaatselijke of regionale activiteiten. In deze begin-periode was er wel zeer duidelijk het directe, persoonlijke belang bij de doelstelling. Van grote betekenis was vooral de gezamenlijke strijd en de daaruit voortvloeiende verbondenheid. De leiders kwamen hieruit direct voort, de leiders waren de eerste strijders. Zij

Kernvorming.

De leiders van de organisaties zien wel degelijk het gevaar van deze ontwikkeling, zij zoeken dan ook naar eigentijdse vormen van contact. Het geijkte middel van de vergaderingen heeft groten-deels afgedaan en terecht richt men zich meer en meer op de kernvorming. Daarbij gaat het erom de meest geïnteresseerden bijeen te brengen, hen direct bij de werkzaamheden te betrekken, hun de problematiek duidelijk te maken en vooral ook: dezen niet te laten zijn toehoorders, maar leden die volwaardig kunnen meedenken en meespreken. Dit vergt veel van de vaak reeds overbelaste leiding en van het kader van de organisatie, maar wil men niet verder achterop raken en de ontstane achterstand inhalen dan zal het toch noodzakelijk zijn deze weg intensief verder te bewandelen. Heeft men deze kerngroeperingen, die dus niet bijeen worden gebracht omdat zij toevallig in een bepaalde streek of plaats wonen maar omdat zij werkelijk geïnteresseerd zijn, werkelijk bij de activiteiten betrokken, dan kan van hen uit een soort kettingreactie ontstaan, waardoor steeds meer leden actief worden ingeschakeld.

Voorlichting.

Aansluitend hieraan moet worden gewezen op de noodzaak van een juiste, duidelijke en voortdurende voorlichting van de leden. Een van oudsher daarvoor gebruikt middel is het bondsblad, het orgaan waarmede men de leden, in feite echter een beperkt aantal leden kan bereiken. Dit middel is ook nu nog onontbeerlijk, maar het zal dan ook zowel qua inhoud als qua uitvoering aan hoge eisen moeten voldoen. Zelfs echter wanneer aan deze eisen wordt voldaan blijkt, dat het aantal leden dat men werkelijk via een periodiek bereikt betrekkelijk gering is. Onderzoekingen hebben aangetoond, dat velen hun vakblad niet of slechts zeer oppervlakkig lezen. Daarnaast is er dan de taak van de dagbladen en zeker niet minder die van radio en televisie. Op dit laatste kom ik bij de bespreking van de politieke organisatie nog terug.

Kort samengevat zijn m.i. de voornaamste middelen om het uit-eengroeien van leiding en leden op te vangen: zovelen als mogelijk is direct bij het werk betrekken via kernvorming en een intensieve en voortdurende voorlichting.

Dit geldt in het bijzonder ook voor een politieke organisatie, al ligt de zaak daar weer anders als bij b.v. de vakorganisatie.

Leiding en leden bij politieke organisaties.

De K.V.P. stelt in haar naam, dat zij is een volkspartij. Dit betekent tevens, dat zij organisatorisch niet is een kernpartij, maar een massa-partij. Het is niet verwonderlijk, dat er onder de circa 400.000 leden een groot aantal zijn, die min of meer trouw contributie betalen, die dit doen omdat men óók de K.V.P. wel financieel wil steunen, maar die bepaald niet wakker schrikken met de gedachte, dat zij verzuimd hebben de voorbijge-gane dag actief voor de partij werkzaam te zijn.

In 1956 verscheen bij de Staatsdrukkerij een boekje over een onderzoek naar de gedragingen en opvattingen van de Nederlandse kiezer. Daarin is o.m. vermeld, dat nog geen 3 op de 10 kiezers lid zijn van een politieke partij. En als zij dat zijn, is dit niet in de eerste plaats om zelf invloed te kunnen uitoefenen op

de gang van zaken. Ze zijn lid van een partij om haar principe, haar program, haar belangen in het algemeen te steunen. Gezien deze instelling is het dus niet te verwonderen, dat vooral bij een massale volkspartij als de K.V.P. het aantal werkelijk geïnteresseerde en actieve leden verhoudingsgewijze niet groot is.

Een van de oorzaken is ongetwijfeld een gebrek aan politieke belangstelling, waaruit volgt dat de partij tot taak heeft deze op te wekken. Een van de middelen daartoe is het zich speciaal richten tot de jongere mensen, waarbij valt te denken aan de staatkundige vorming in schoolverband. Om hierin verbetering te verkrijgen tracht de K.V.P. via de leraren bij kweekschoolleerlingen politieke belangstelling te wekken. Er wordt naar gestreefd de leraren zelf te laten uitmaken welke onderwerpen aan de orde worden gesteld, hetgeen geschiedt door referaten welke aan het slot een aantal te beantwoorden vragen bevatten. Uiteraard is dit een onderdeel van een complex van mogelijkheden om ook voor een politieke partij tegemoet te komen aan het bezwaar, dat te veel in de top wordt beslist, zonder dat de leden daarbij worden betrokken.

Alvorens andere middelen te noemen die voor het bereiken van dit doel worden gebruikt een enkel woord over het karakter en de structuur van de partij. Wij stellen met nadruk, dat deze niet is een kiesvereniging, maar een politieke beweging. Ware het eerste het geval, dan zou nu voor de partij een periode van rust zijn aangebroken, maar ik mag toch zeggen gelukkig is dit beslist niet zo. Maar juist als politieke beweging, als grote politieke organisatie, als massa-beweging staan wij in het bijzonder voor het probleem van leiding en leden. Organisatorisch is de ontwikkeling van kiesvereniging tot politieke beweging tot uitdrukking gebracht in een splitsing van de oude partijraad in een bestuursraad voor de organisatorische vraagstukken en een partijraad, waarin de politieke vraagstukken worden behandeld en die tevens het forum is waarvoor de voorzitter van de Tweede Kamer-fractie zijn politieke verslagen uitbrengt. De leden van de partijraad hebben op deze wijze hun mogelijkheid om hierover mee te spreken.

Als algemene lijn geldt ook in de K.V.P.: kader- en kernvorming en voorlichting. In dit verband dient het volgende te worden vermeld:

- a) Jongerenorganisatie en jongerengespreksgroepen.
- b) In de vormingsprogramma's van jeugd- en standsorganisaties wordt op gezette tijden aandacht besteed aan een politiek onderwerp, waarvoor de partij de discussiestof levert.
- c) Als enige politieke partij in Nederland heeft de K.V.P. een maandelijks ledenblad: de Opmars.
- d) Commissiewerk.
- e) In zgn. Bouvigne-bijeenkomsten wordt gesproken over belangrijke vraagstukken. De gesprekken worden door deskundigen ingeleid. De verslagen worden doorgegeven aan partij en fracties.
- f) Gesprekken met "leidinggevendenden" over algemene politieke problemen in tegenwoordigheid van een kamerlid of een minister.
- g) Van radio en televisie wordt meer voor voorlichting dan voor propaganda gebruik gemaakt.
- h) Werkgroepen.

Omdat ik de werkgroepen van groot belang acht voor de communicatie tussen leiding en leden moge ik er in het bijzonder de aandacht voor vragen.

Werkgroepen.

De werkstukken, welke vanwege de centrale werkgroep naar de rapporteurs worden gezonden, zijn meestal afgestemd op actuele politieke gebeurtenissen. De werkstukken worden door de rapporteurs tegelijk met de uitnodiging voor de bijeenkomst naar de leden gezonden, zodat men beslagen ten ijs kan komen.

In ieder werkstuk zijn een aantal vragen opgenomen, waarop verschillende antwoorden mogelijk zijn. Wordt echter een onderwerp naar eigen keuze behandeld, ook dan is het zaak het secretariaat van de werkgroepen in 's Gravenhage een rapportje over het besprokene toe te zenden, opdat via het partijbureau de personen en instanties, die er voor in aanmerking komen, van het besprokene in de werkgroep op de hoogte kunnen worden gebracht.

De centrale werkgroep streeft er naar slechts dergelijke vragen aan de werkgroepen te stellen, waarvan verwacht mag worden dat ze ook door niet volledig terzake kundige leden kunnen worden beantwoord. Aangenomen wordt, dat de leden van de werkgroepen behoren tot de 5% van het krantenlezend publiek, die hoofdartikelen lezen. Hoewel er wel eens om wordt gevraagd, wordt aan de rapporteurs niet maandelijks apart documentatiemateriaal over het betrokken onderwerp verstrekt. Het gevaar bestaat dan, dat de in te dienen rapporten in meerdere of mindere mate de weerslag zijn van het verstrekte documentatiemateriaal. Het is immers de bedoeling dat de werkgroepen door onderlinge discussie tot een mening komen, zodat ook echt van de meningen der werkgroepen gesproken kan worden.

Ook al zouden door werkgroepen opmerkingen worden gemaakt, die kant noch wal raken, dan nog heeft de rapportering daarvan het voordeel, dat de partij geconfronteerd wordt met gebrekkig inzicht van leden, met welke ervaring bij de voorlichting van de partij aan haar leden rekening kan worden gehouden.

Werkgroepen die vragen stellen of bij de beantwoording der vragen van verkeerde veronderstellingen uitgaan worden bij apart schrijven beantwoord, indien althans in het verzamelrapport zelf niet de beantwoording van dergelijke vragen geschiedt of verkeerde meningen in de andere geregistreeerde antwoorden worden weerlegd. Kennisname van de verzamelrapporten door de werkgroepen is dan ook een eerste vereiste om het ingenomen standpunt te toetsen aan dat van anderen, om in eigen meningen correcties aan te brengen en om op de hoogte te komen van bepaalde facetten, waaraan tijdens de eerste bespreking is voorbijgegaan.

De werkgroep dient zo veelzijdig mogelijk te worden samengesteld. Dat is een voorwaarde voor een vruchtbare discussie, maar vooral ook voor een gezamenlijk verantwoord oordeel. De partij kan weinig doen met rapporten, die alleen maar blijk geven van verschillen van mening tussen de leden van de werkgroep. Lopen de meningen bij het begin van een discussie soms nogal uiteen, door discussie groeien zij naar elkaar toe en kan gewoonlijk wel een eensluidend antwoord worden gerapporteerd.

De centrale werkgroep bestaat uit een aantal deskundigen op verschillende gebieden van de staatkunde, waaronder enige kamerleden en enkele functionarissen van het partijbureau. Maandelijks komt zij bij elkaar ter bepaling van het onderwerp, dat aan de werkgroepen zal worden voorgelegd. In verband met de gewenste actualiteit is het niet mogelijk een jaarplan op te stellen.

Maandelijks wordt ook het concept-verzamelrapport over het voorgaande werkstuk vastgesteld. De centrale werkgroep heeft te zorgen, dat deze verzamelrapporten aan het partijbestuur, de partijraad en aan de leden van de kamerfracties worden aangeboden. Daarbij wordt nog al eens gewezen op belangrijke passages in de verzamelrapporten.

In de vergaderingen van het partijbestuur maken deze rapporten onderwerp van bespreking uit. Dit wordt mede bevorderd door enkele leden van de centrale werkgroep, die deel uitmaken van het partijbestuur.

Over onze werkgroepen heb ik enigszins uitvoerig gesproken, omdat dit instituut naar mijn mening een juiste weg is om het gebrek aan communicatie op te vangen. De deelnemers worden niet geconfronteerd met organisatorische vraagstukken, met notulen en jaarverslagen van secretarissen en penningmeesters, zij houden zich actief bezig met belangrijke en actuele vraagstukken. En het blijft niet bij studie en discussies, de rapporten komen verder, maken onderwerp van bespreking uit in de hogere partij-organen en komen ter kennis van de fractieleden.

Partij en fractie.

Op deze wijze komt tot uitdrukking, dat de partij inderdaad is een politieke beweging. Het spreekt vanzelf, dat partij en fractie ieder hun eigen verantwoordelijkheid hebben, maar het is beslist onjuist, dat de partij na de verkiezingen de politieke werkzaamheden maar aan de fractie zou moeten overlaten. Zij heeft zich daarmee wel degelijk bezig te houden en de partij heeft het volste recht als politieke beweging haar standpunt te bepalen ten aanzien van politieke vraagstukken, hetgeen uiteraard nimmer kan leiden tot een vorm van opdrachten of bevelen aan de fractie. De laatste zal zich echter zonder twijfel rekenschap geven van wat er in de partij leeft en welke opvattingen er ten aanzien van bepaalde vraagstukken in de partij bestaan. Juist ook dit facet draagt bij tot een overbrugging van de afstand tussen leiding en leden.

Uitgaande van deze gedachte gaat de partij zich in al haar geledingen thans bezig houden met haar eigen structuur, waarbij getracht zal worden ook organisatorisch zodanige vormen te vinden, dat de zeggenschap van de leden zoveel mogelijk tot haar recht komt.

Voorlichting.

Sprekende over de belangrijke taak van de voorlichting noemde ik reeds het gebruikmaken van de media radio en televisie. Dat vooral de invloed van de t.v. groot is staat wel vast en is reeds bij herhaling gebleken. Of in de afgelopen maanden dit machtige publiciteitsmiddel voor de politieke meningsvorming een rol van betekenis heeft gespeeld valt moeilijk te zeggen. Het is echter een bij uitstek geschikt middel om de leiding niet alleen dichterbij de leden te brengen, men brengt de leiding zelfs bij tallozen in de huiskamer. Ik meen dat juist het gebruik van dit middel voor politieke doeleinden heeft geleerd, dat men het met omzichtigheid en op de juiste wijze moet gebruiken, wil men niet een averechts effect bereiken. De camera registreert alles, inclusief karakters. Karakters niet alleen van personen, maar ook van politieke partijen.

De P.v.d.A. heeft zich steeds gekenmerkt door sterk rationalistische tendenzen. "Wij zijnde mensen die het beleid hebben", luidde het in de verkiezingsactie. Dit verbeterd karakter, dit ge-

lijk-hebben, die overwaardering van de partij is ook in de t.v. duidelijk naar voren gekomen en heeft kennelijk op vele kiezers geen prettige indruk gemaakt.

Een t.v.-optreden van de K.V.P. moest vanzelf wel anders zijn, omdat ook haar karakter anders is. Haar leden, ook haar actieve en enthousiaste leden, zien de partij als belangrijk middel, niet als doel. Zij hebben duidelijk begrip voor de betrekkelijkheid van vele zaken, zelfs van een politieke partij. Aldus redenerend zou men kunnen zeggen, dat vele leden van de K.V.P. zich minder zorg maken over de afstand tussen leiding en leden dan de leiding van de partij zelf. Hetgeen niet wegneemt, dat het van groot belang blijft ernaar te streven, dat terwille van een goed functioneren van de politieke beweging die afstand zo gering mogelijk is.

Zoals ik heb vooropgesteld, heb ik niet de pretentie gehad ons onderwerp in al zijn facetten te belichten. Ik heb getreacht enkele bouwstenen aan te dragen en hoop dat hierin aanleiding voor een discussie kan worden gevonden.